

ВПЛИВ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ І НАГЛЯДУ НА РІВЕНЬ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Фінансова глобалізація, яка забезпечує стимулювання внутрішніх збережень, зниження вартості капіталу, впровадження більш прогресивних банківських технологій, швидке переміщення капіталу, вимагає зміни принципів і механізмів банківського регулювання і нагляду. У статті розглянуто основні проблеми забезпечення достатнього рівня капітальної бази банківських установ, запропоновано модель макроекономічного регулювання капітальної бази банків.

Financial globalization, which provides stimulation of the domestic saving, decline of cost of capital, introduction of more progressive bank technologies, to the rapid moving of capital, requires the change of principles and mechanisms of the bank adjusting and supervision. The basic problems of providing of sufficient level of capital base of bank institutions are determined, model of the macroeconomic adjusting of capital base of banks is offered in the article.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Об'єктивні процеси, що відбуваються в сучасній банківській системі, а також суттєві зміни умов функціонування банків призвели до необхідності нарощування банками власного капіталу для підвищення їх стійкості, надійності та фінансової безпеки. В умовах виходу світової економіки із фінансової кризи проблема недостатньої капіталізації стала особливо актуальною для світової банківської системи.

Сьогодні практично всі країни з активним ринком банківських послуг висувають до банків вимоги до їх капіталізації, адекватно прийнятим ризикам, що дозволило б забезпечити здатність банків компенсувати непередбачені збитки. Для української банківської системи, яка в період загострення фінансової кризи відчула суттєву нестачу капіталу, дана проблема має надзвичайно важливе значення.

В силу свого особливого статусу і ролі, що банки відіграють в економіці держави, їх діяльність суттєво регламентується регулюючими органами, що знаходить відображення у визначенні каналів формування та показниках оцінювання достатності рівня капіталу банків. На сьогодні основним джерелом капіталізації банків залишається власне отриманий ними прибуток. Другим за значимістю чинником зростання капіталу банків виступає залучення субординованого боргу. Зазначене джерело капіталізації використовується великими банками з високим міжнародним рейтингом.

Наявність міжнародних рейтингів дозволяє великим банкам залучати кредити на міжнародних фінансових ринках. З організаційної та правової точки зору до залучення субординованого боргу висуваються менш жорсткі вимоги, ніж при виході на фондовий ринок (розміщення акцій). Залучення субординованого боргу дозволяє розширити коло інвесторів без зниження ваги існуючих власників у капіталі банків. У цілому, джерелами збільшення власних коштів для різних груп банків слугували: капіталізація прибутку, збільшення статутного капіталу і залучення субординованого боргу.

Головним чином за рахунок збільшення статутного капіталу в Україні зростає капіталізація групи банків, які контролюються іноземним капіталом. На другому місці серед чинників зростання власних коштів у зазначеній вище групі банків була капіталізація прибутку і сформованих з неї фондів. Зазначені чинники зростання капіталізації переважали у групі малих банків.

З огляду на усе вищезазначене слід відмітити, що капіталізація банківських систем усіх країн знаходиться у безперервному нагляді і контролі з боку Базельського комітету з банківського нагляду. Тому дослідження питань впровадження міжнародних стандартів щодо капіталу банків та оцінювання їх ефективності виступає одним з головних завдань макроекономічного регулювання вітчизняної банківської системи.

Аналіз досліджень останніх років. Дослідженню питань у сфері реалізації міжнародних стандартів щодо формування і оцінки достатності капітальної бази банківських систем і, зокрема банків, присвячено науковій праці таких науковців, як: В. Андріанова, В. Герасименко, О. Деревка, К. Жидко, В. Коваленко, О. Костюка, В. Кротюка, М. Кудрявцевої, П. Матвієнка, М. Мельничука, В. Міщенко та інших дослідників, що, в свою чергу, свідчить про актуальність зазначеної тематики. При цьому невирішеними питаннями залишаються питання макроекономічного регулювання рівня достатності капіталу банківських установ.

Постановка завдання. Мета статті – визначити основні положення забезпечення рівня достатності капіталу банківських установ та впливу на нього макроекономічного регулювання та нагляду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтернаціональний характер банківської діяльності створює можливості її виведення в значній мірі з-під контролю національних органів банківського нагляду. У зв'язку з цим виникла об'єктивна потреба у координації зусиль наглядових органів різних держав щодо регулювання банківської діяльності і створення міжнародної системи банківського нагляду.

Ключовим моментом у розроблених міжнародних стандартах виступають мінімальні вимоги до капіталу банків та контроль рівня капіталізації. Контроль капіталізації передбачає забезпечення відповідності регулятивним вимогам Базельського комітету з банківського нагляду щодо капіталу банків.

Питанням для вітчизняної банківської системи є прозорість і реалістичність оцінки капіталу. Відповідно до статті 30 Закону України «Про банки і банківську діяльність» капітал банку поділяється на основний і додатковий [1]. До основного капіталу відносять: сплачений і зареєстрований статутний капітал; розкриті резерви, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку; надбавки до курсу акцій і додаткові внески акціонерів у капітал; загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик у разі проведення банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів.

На додатковий капітал накладаються такі обмеження: при розрахунку загальної суми регулятивного капіталу загальний розмір додаткового капіталу не може становити більш, як 100% основного капіталу; розмір субординованого боргу не може перевищувати 50% розміру основного. Оскільки у додатковий капітал включається сума переоцінки основних засобів, виникають ситуації завищеної оцінки основних засобів.

Завищення оцінки основних засобів можливо за рахунок здійснення проводок витрат, які необхідно розглядати як витрати за рахунками основних засобів; застосування неправильної класифікації основних засобів; використання надмірно тривалого періоду амортизації; у разі купівлі основного засобу за ціною, яка перевищує ринкову.

Слід зазначити, що після прийняття 26 червня 2004 року Базельським комітетом нових стандартів капіталу (New Capital Framework [2]), відомих у світі як Базель II, роботу комітету було сконцентровано на його удосконаленні.

У 2006-2007 рр. у центрі уваги базельського комітету була уніфікація процедур оцінки ризиків діяльності банків в контексті впливу на достатність капіталу. Для залучення широкого кола країн до імплантації базельських стандартів у жовтні 2006 року комітет переглянув прийняті у 1997 році «Ключові принципи ефективного банківського нагляду (Core principles for effective banking supervision [3]).

Поглиблення світової фінансової кризи спонукало Базельський комітет до рішучих заходів: 17 грудня 2009 року він вніс на обговорення два нових документи: «Посилення

стійкості банківського сектору» (Strengthening the resilience of the banking sector) [4] і «Міжнародні рекомендації щодо стандартів оцінки ризику ліквідності та моніторингу» (International framework for liquidity risk measurement standards and monitoring) [5].

При розгляді нововведень, які запропоновані першим документом, зазначено, що банківська система має недостатній буфер ліквідності, позабалансові зобов'язання банків значно великі, високим є рівень левериджу та циклічність настання ризиків. Обсяг власного капіталу банків недостатній для ефективної протидії ризикам. У зв'язку з цим комітетом визначено ключові напрямки посилення стійкості банківської системи, а саме:

- підвищення якості, стабільності і прозорості капітальної бази банків;
- використання фінансових деривативів, операцій репо, торгівельної книги, позабалансових інструментів за рахунок сформованого адекватного капіталу;
- створення буферного власного капіталу в період зростання економіки для покриття втрат під час кризових ситуацій;
- запровадження показника 30-денного коефіцієнта ліквідності;
- удосконалення методики розрахунку капіталу першого рівня, додавши до нього акціонерний капітал та розкриті резерви, а інші гібридні інструменти обмежити 15 % його обсягу. Виключити капітал третього рівня при покритті ризиків у торгівельній книзі;
- при розрахунку рівня адекватності капіталу в доповнення до ризику дефолту позичальника, який визначений Базелем II, враховувати ризик погіршення його кредитоспроможності.

Таким чином, можна сказати, що кожен стандарт відносно вимог до капіталу банків не відмінняє попередній, а тільки удосконалює процес регулювання та нагляду.

Слід зазначити, що в Україні на сьогодні стандартами регулювання виступають нормативи капіталу банків, розрахунок яких представлено в Інструкції про регулювання діяльності банків України [6]. До них відносять:

1. Мінімальний розмір регулятивного капіталу банків (Н1), який має становити 120 млн. грн. Розмір регулятивного капіталу банку не може бути меншим, ніж його статутний капітал.
2. Норматив адекватності регулятивного капіталу, який відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за зобов'язаннями, що випливають із торгівельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе власники банку, і навпаки, чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що приймають на себе кредитори, вкладники банку. Значення нормативу Н2 має бути не менше 10 %.
3. Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів, який відображає розмір регулятивного капіталу, необхідний для здійснення банком активних операцій. Норматив Н3 встановлює мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів. Нормативне значення – не менше 9 %.

Таким чином, ефективність діяльності банківської системи України значною мірою залежить від рівня капіталізації, яка на сьогодні визначається як занижка. Зростання капіталізації українських банків є найважливішою умовою їх розвитку, підвищення надійності та фінансової стійкості.

Слід зазначити, що подальше регулювання капітальної бази банківської системи необхідно проводити на основі врахування макроекономічних показників. Тому автор вважає за доцільне побудувати модель розрахунку рівня достатності капіталу банків на основі макроекономічних показників.

Побудова моделі передбачає відбір показників, які характеризують макроекономічне середовище функціонування банків та впливають на рівень достатності капіталу банків.

Для побудови моделі взято лінійну регресію, яка має такий математичний вираз:

$$R_{dk} = c_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_ix_i, \quad (1)$$

де R_{dk} – рівень достатності капіталу банків; c_0 – вільний член регресії;

a_1, a_2, a_i – параметри регресійної моделі;

x_1, x_2, x_i – значення макроекономічного показника, взятого для розрахунку.

У якості макроекономічних індикаторів, які впливають на рівень достатності капіталу банків були взяті такі: співвідношення активів банків до ВВП, співвідношення капіталу банків до ВВП, співвідношення зобов'язань до ВВП, показник капітальної стійкості банків.

Динаміку зазначених макроекономічних показників представлено на рис. 1.

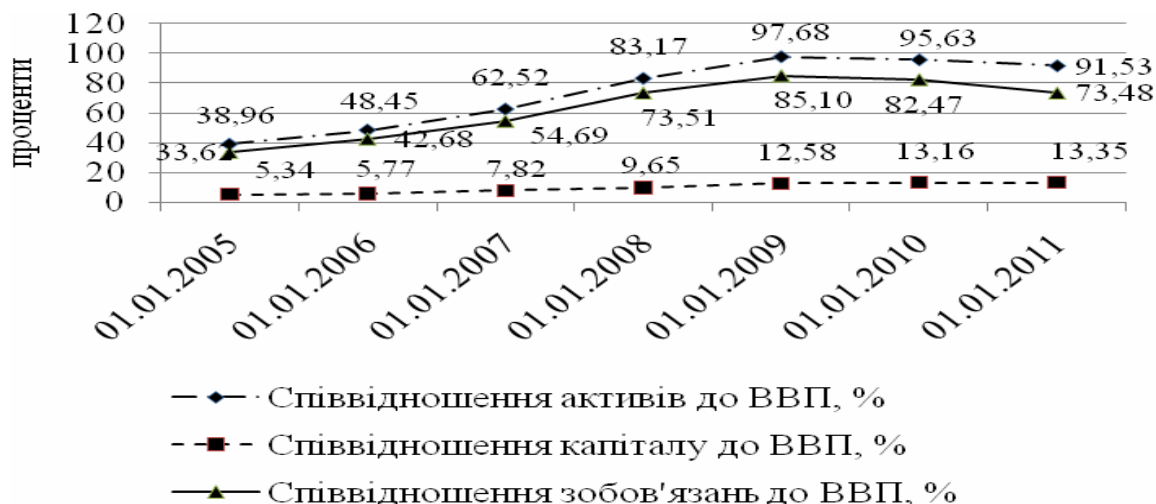

Рис. 1. Динаміка макроекономічних показників розвитку банківської системи за період 01.01.2005-01.01.2011 рр., %

Так, у 2010 році відбулося скорочення співвідношення загальних активів банків до ВВП, яке на 01.01.2011 р. становило 91,53 % (на 01.01.2010 р. – 95,63 %).

Співвідношення зобов'язань до ВВП – до 73,5 % (на 01.01.2010 р. – 83,8 %), власного капіталу – залишилося на рівні 13,635 %. Зазначена макроекономічна ситуація викликана наслідками фінансової кризи.

Відносно співвідношення власного капіталу до ВВП слід зазначити, що за рахунок прийняття Національним банком України регулюючих заходів значення даного показника залишилося незмінним.

З наданих результатів аналізу бачимо, що залежність між адекватністю капіталу банків і обраними чинниками сильна ($R^2 > 0,75$); побудована лінійна регресія адекватно описує взаємозв'язок між результативним показником і обраними чинниками; вільний член статистично значущий (табл. 1).

Таблиця 1

Підсумки регресії для залежної змінної – рівня адекватності капіталу банків

Показники	a	стандартна помилка a	вільний член c_0	стандартна помилка вільного члену c_0	t (19)	p-рівень
1	2	3	4	5	6	7
Вільний член			0,129177	0,007332	17,61936	0,000000
Співвідношення активів до ВВП	-5,29247	0,838714	-0,124382	0,019711	-6,31022	0,000005
Співвідношення капіталу до ВВП	3,61134	0,199046	0,548840	0,030250	18,14322	0,000000
Співвідношення зобов'язань до ВВП	2,24289	0,794570	0,061974	0,021955	2,82277	0,010870

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Співвідношення статутного капіталу до власного капіталу банків	-0,14886	0,056954	-0,016211	0,006202	-2,61375	0,017076
Коефіцієнт капіталізації	0,09549	0,058557	0,073323	0,044962	1,63079	0,119401

Отримані результати, які представлено у табл. 1, свідчать про те, що, відповідно до отриманих значень a обраних чинників, найбільший внесок у результативний показник адекватності капіталу банків вносять показники співвідношення капіталу, активів та зобов'язань до ВВП та співвідношення статутного капіталу до власного капіталу банків.

Коефіцієнт капіталізації для рівняння регресії статистично незначущий, оскільки $p > 0,1$. Отриманий коефіцієнт Стьюдента характеризує модель як мультиколінеарну. На основі проведеної статистики Дорбина-Уотсона отримано значення, яке характеризує адекватність отриманої моделі (1,412902) при незначній серіальній кореляції – 0,140053.

Проведені розрахунки дають підставу стверджувати, що економіко-математична модель розрахунку рівня адекватності капіталу банків буде мати такий вигляд:

$$R_{dk} = 0,129 - 0,124X_1 + 0,549X_2 + 0,062X_3 - 0,016X_4 + 0,073X_5, \quad (2)$$

де R_{dk} – показник адекватності капіталу банків, %;

X_1 – співвідношення активів до ВВП;

X_2 – співвідношення капіталу до ВВП;

X_3 – співвідношення зобов'язань до ВВП;

X_4 – співвідношення статутного капіталу до власного капіталу банків;

X_5 – коефіцієнт капіталізації.

Безпосередньо розрахунок прогнозованого рівня адекватності капіталу банків наведено у табл. 2. Із наведених даних у табл. 2 видно, що рівень адекватності капіталу банків складає 12,92%.

Середнє значення показників обрано за досліджуваний період 01.01.2005 – 01.01.2011 рр.

Таблиця 2

Рівень адекватності капіталу банків

Показники	Бета-ваги	Середнє значення показника, %	Бета-ваги (середнє значення)
Співвідношення активів до капіталу	-0,124382	2,649000	-0,329487
Співвідношення капіталу до ВВП	0,548840	0,335000	0,183861
Співвідношення зобов'язань до ВВП	0,061974	2,305000	0,142851
Співвідношення статутного капіталу до власного капіталу банків	-0,016211	0,724000	-0,011737
Коефіцієнт капіталізації	0,073323	0,124000	0,009092
Вільний член			0,129177
Прогноз			0,123757
-95,00%			0,122063
95,00%			0,125451

Таким чином, макроекономічне регулювання капіталу банків базується на встановленні основних параметрів, які доцільно враховувати при розрахунку рівня

адекватності капіталу банків та реалізації основних міжнародних вимог до структури і достатності капіталу банків.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, для реалізації стратегії імплементації міжнародних стандартів щодо забезпечення рівня достатності капіталу банківських установ необхідна розробка концептуальних засад макроекономічного регулювання та нагляду, яка базується на визначенні стратегічних цілей та завдань, формування яких залежить від конкретної ситуації, що склалася в банківській системі держави.

На думку автора, стратегічною ціллю макроекономічного регулювання та нагляду повинно бути досягнення фінансово стійких позицій банківської системи, зміцнення власної капітальної бази та реалізація основних принципів ефективного банківського нагляду та регулювання.

До завдань макроекономічного регулювання та нагляду банківської діяльності слід віднести:

- підвищення рівня поінформованості клієнтів банків про фінансовий стан і стрес-стійкість усіх банківських установ України з метою оптимізації системи страхування банківських депозитів;
- розробка механізму визначення величини достатності капіталу вітчизняних банківських установ, який би враховував вимоги Базелю III;
- активізація роботи з розробки системи нагляду на основі ризик-орієнтованого підходу, особливо це стосується таких методів управління банківськими ризиками як сек'юритизація активів та хеджування ризиків;
- спрямування іноземного банківського капіталу на інвестиції у реальний сектор економіки, при цьому активно сприяючи розвитку власної інфраструктури ринку фінансових послуг;
- з метою формування відповідності умов до розвитку спеціалізованих банківських установ в Україні НБУ необхідно відокремити вимоги з ліцензування універсальних банків та вимоги з ліцензування спеціалізованих банків;
- розробка певних стандартів ліквідності для різних груп банківських установ із тим, щоб оптимізувати процес нагляду за їх ліквідністю.
-

Список використаної літератури

1. Про банки і банківську діяльність: закон України від 07.12.2000. – № 2121–III / Офіційний сайт ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. The new Basel capital framework and its implementation in the European Union. – 2005. – December. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecb.int/pub/pdf/scpops>.
3. Core principles for effective banking supervision. – 2006. – October. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs129.pdf>.
4. Strengthening the resilience of the banking sector. – 16 April, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs164.pdf>.
5. International framework for liquidity risk measurement standards and monitoring. – 16 April, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbc165.pdf>.
6. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: інструкція затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. – № 368. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.